

Oulun hiippakunnan piispa emeritus Samuel Salmen puhe Pohjoinen hiippakunta 170 vuotta

Puhe on litteroitu puheesta Oulun tuomiokirkossa su 18.10.

Arvoisa juhkakansa, kunnioitetut sisaret ja veljet. Millaisia näkökulmia toisin esiin silloin, kun joku kysyy minulta pohjoisen hiippakunnan erityisluonnetta tai yleensä luonnetta?

Ensiksikin luonnollisesti voisin kertoa siitä maantieteellisestä tosiasiaista, että hiippakuntamme on ollut aikanaan reilusti yli puolet Suomen kokonaispinta-alasta. Ja paljon myöhemmin noin 50 % maamme pinta-alasta ja nykyisin suunnilleen juuri tuon verran. Kuopion hiippakunnan alkuvaiheessa 1850-luvulta siis Salonmaalta aina Nuorgamiin asti ulottui tämä pohjoinen suuri hiippakunta. Mikä alue tämä olikaan! Läsna, tunturit jylheine maastoineen ja jokilaaksot ylhäällä ja alhaalla hiippakunnassa ja niin useinhan tätä hiippakuntaa on luonnehdittu tuntureitten ja jokilaaksojen hiippakunnaksi. Karu pohjola vaivaiskoivuineen ja tunturituulineen, Kainuun ja Savon maisemien jylheys tähän liitettynä, siinä on kuva siitä hiippakunnasta, joka kerran perustettiin.

Kertoisin myös ihmisille keskiyön auringon läsnäolosta, sen punaisena hohtavasta auringosta. Niin punaisena, että virrenrunoilijakin siitä hiippakuntamme virressä sanoo: Aurinko on ristin päällä valkea ja punainen. Mutta sitten sisimpään hiipuvan kaamoksen aika on myös läsnä usein, alkaa juuri näihin aikoihin vuodesta. Se kutsuu lepoon ja latautumiseen ja monien mielestä hiippakuntamme kaamos, sen syvimmillään on jotain sellaista, joka hiipii sydämen syvyyksiin. Siinä on toisaalta lepoa, siinä on toisaalta jotain sellaista, joka muistuttaa myös elämän katoavaisuudesta.

Kertoisin ihmisille myös rikkaasta hiippakuntamme eläinkunnasta ja sen kauneudesta. Onnen lintujen, kuukkeleiden lennosta. Aina kun näkee kuukkelin jossakin pohjoisessa, sydän ikään kuin värähtää. Läsna on onni, niin ajatellaan. Ja kuin Pyhän Hengen merkinä, ulkonaisena merkinä, lähelle saattaa talvisessa maisemassa pyrähtää valkoinen riekko tai kiiruna. Ne ovat yllättävän kesyjä juuri talvisaikaan ja tulevat niin lähelle, että lähes voivat antaa koskettaa. Siinä on jotain Pyhän Hengen vertauskuvaa.

Kertoisin luonnollisesti myös poroista, jotka muokkaavat Pohjolan luonnon identiteettikuvaa; mitä olisikaan Lappi tai pohjoinen ilman poroja. Täälläkin elämme poronhoitoalueella. Muistuttaisin myös karujen maisemien ja luonnon taistelusta, missä on paljon symboliikkaa. Luonnon taistelussa poronvasat ovat alttiina kotkien saalistuksille ja ahmojen hyökkäyksille. Keväisiin aikoihin saattaa mittarimato pohjoisessa syödä alta pois hetkessä monien hehtaarien suuruiset alat, jotka kestävät toipuakseen vuosikymmeniäkin.

Mutta olennaista Kuopion hiippakunnassa ja 1920-luvulta lukien, Oulun hiippakunnassa ovat luonnollisesti ihmiset. Niistä tahtoisin kertoa. Alkuaan täällä puhuttiin, hiippakunnassamme siis, suomea, kaikkea kolmea saamen kieltä, pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea ja myös Savon kieltä ja meänkieltä ja myös ”pohjojalaista” aksenttia täällä kuultiin. Välillä oli aika, jolloin Savon kieltä ei juuri kuultu, mutta sekin on pari vuotta sitten korjattu, kun hiippakuntaamme liitettiin alueita Pyhäsalmosta, sen suunnalta. Mutta koko hiippakunta muodostui kielten moninaisuuden ohella erilaisten ihmisten yhteisöksi.

Jokaisella maakuntien kolkilla vallitsi ja edelleen vallitsee kulttuurinen rikkaus ja erilaisuus, voisi sanoa näinkin: erilaisuuksien yhteyden täyteys. Erilaisuuksien yhteyden täyteys se oli myös teema, jota eräs saamelainen tutkija, pohtija kysyi minulta aikanaan, miten minä tulkitsisin erilaisuuden yhteyden täyteyttä? Vaikka ollaan hyvinkin erilaisia alueittain, on ollut ja on olemassa kuin salainen sopimus ihmisten kesken: me kuulumme toinen toisillemme ja meidän on pidettävä yhtä suurissa linjoissa. Pohjoinen on yksi. Tämän toteaminen on myös ollut leimallinen piirre ja tavoite rikkaassa herätysliikeperinteessä, jota täällä on eletty jo kauan. Keskellämme hahmottuu herätysliikkeitten laaja kirjo. Vanhoillislestadiolaisuus, herännäisyys, rauhansanalaisuus, evankelisuus, esikoislestadiolaisuus, viides herätysliike ja myös lounaissaamen rukoilevaisuus, sekin on tullut mukaan kuvioon, tosin vain muutaman hengen voimin.

Usein terävätkin korostukset näkyvät ja pistävät lähituntumassa, mutta ulospäin on perinteisesti oltu samalla asialla herätysliikkeiden kanssa. Joskin ajoittain havaitaan myös aikakausien muutos trendit. Pohjoinen kansa on aina, sitä on hallinnut tietty nöyryys ja kohtaloitten keskellä se on muodostunut sellaiseksi kuin se on. Nälkävuodet ja kulkutaudit ovat rajulla tavalla ruoskineet ihmisten elämää ja sodat, viimeksi lapinsota, 44–45 ajoi koko laajan Lapin evakkotielle, josta paluu merkitsi kaiken alkamista kirjaimellisesti tuhkasta. Suurvaltopolitiikka on vanhastaan ohjannut pohjolan hiippakuntaa ahtaalle. Idän ja lännen intressit ovat kohdanneet juuri pohjoisessa. Paljon ei ole dokumentteja säästynyt varhaisilta ajoilta, mutta ortodoksisen kirkon ja katolisen kirkon lainet ovat lyöneet varhain toisiaan vastaan, kuitenkin syntyi siunattu tasapaino ja ekumeeninen varhaiskevät.

Nikolai I eli tämän hiippakunnan perustamisvaiheita. Hän lahjoitti hiippakunnalle myös sen ensimmäisen piispan ristin, joka oli samanlainen Ruotsin kirkon lahjoittamien ruotsalaisten piispojen ristin kanssa. Mutta huomaa, hiukkasen painavampi, kuin ruotsalaisten piispojen risti. Mutta olennaista oli havaita, että hänen lahjottamansa risti oli luterilaisen kirkon perinteen mukainen, lahjoittajana ortodoksi. Siinä oli vahvaa symboliikkaa, jota itseasiassa kertasi nyt myöhemmin 1900 vuonna Tsaari Nikolai II:n lahjoittama keisarin kaapu, tsaarin kaapu, joka tässä taustalla on myös nähtävänä. Tuo kultabrokadein ja kultanauhoin koristeltu kaapu on bysanttilainen viesti meidän luterilaiselle kirkollemme, sehän vaikuttaa juuri kaukaa katsottuna juuri ortodoksiselta, mutta sen käyttö on luterilaisessa kirkossa. Näin ekumenian varhaiset juonteet ovat tulleet piirretyiksi suomen evankelisluterilaisen kirkon ytimeen. Syystäkö Oulun hiippakunta on paikallisen ekumenian kiistattomat aivot kirkkomme elämässä. Sydänten ekumenia on käsite, jonka olemassaolon tunnusti jo aikanaan kansainvälisesitkin tunnettu teologimme Tuomo Mannermaa. Myös Venäjän ortodoksisen kirkon metropoliitta Simon on itse ikään kuin ollut näkyvä esimerkki sydänten ekumeniasta ja myös tässä kirkossa esiintynyt ja puhunut.

Meidän hiippakuntaamme ei voi ymmärtää ilman sanaa sen piispoista. Onhan lauma aina suhteessa paimeneensa ja paimen heijastaa kunkin aikakauden hengellistä ilmapiiriä ja kysymyksen asettelua. Niinpä katset aluksi kohdistuvat Robert Valentin Frosterukseen, joka aloitti piispan virassa 1851, toimi Kuopiosta käsin ja on myös tullut sinne haudatuksi. Robert Frosterus oli piispa, joka ei välttämättä ollut, näin voisi tulkita, suuren kansanjoukon piispa. Hän tuli valituksi tai nimitetyksi toiselta vaalisijalta ja nimittäjänä oli siis tsaari. Syitä tähän voidaan etsiä mm. siitä, että Frosterus oli poikkeuksellisen myötäsukainen tsaarin vallalle ja hänen aikanaan tapahtui mm: se historiallinen merkisyys, että ruotsinkansalaisia kiellettiin tulemasta rajan yli suomen puolelle ehtoolliselle, koska se oli tsaarin käsky ja tähän käskyyn Valentin Frosterus suostui. Hän oli toisaalta henkilönä kulttuuri persoona ja kerrotaan, että hänen aikanaan piispalassa pidettiin tanssijaisia ja siellä oli myös tällaista luonnollista hauskanpitoa hänen aikanaan. Näistä vaiheista on tutkinut myös kenttäpiispa Särkelä jossakin esseessään, novellissaan hän on tästä maininnut. Frosteruksen jälkeen 1800-luvun piispoista voidaan mainita Gustav Johansson ja Otto Colliander.

Collianderista ei ole paljon kerrottavaa, koska hän ehti juuri astua tähän virkaan, kun hänet jo nimitettiin muualle, mutta Gustav Johansson on ollut legendaarinen hahmo meidän hiippakunnassamme ja myöhemmin hän kohosi myös arkkipiispaksi. Hän oli henkilö, joka perehtyi Raamattuun tavalla, että mitään mitä Raamatussa ei välttämättä mainittu niin sitä hän ei sitten hyväksynyt, siksi naisasialiike mm: oli väärin hänen mielestään ja hän ajautui myös sanaharkkaan silloisen kirjailija Minna Canthin kanssa ja he kulkivat kadun toiselle puolelle, kun tulivat vastaan toinen toistaan. Gustav Johansson tunnetaan myös siitä, että hän oli raivokas lestadiolaisen herätysliikkeen vastustaja ja hän kirjoitti myös kirjan lestadiolaisuutta vastaan, mutta mitä enemmän hän esiintyi tätä herätysliikettä vastaan sitä enemmän, se voimistui ja kasvoi siihen kukoistukseen, joka on edelleenkin meidän keskuudessamme nähtävissä. Vanhetessaan Johanssonista kerrotaan myös inhimillisempiä piirteitä.

Hän oli myös taivaitten tutkija, aina mukana matkoillaan hänellä oli mukana kaukoputki ja hän oli kiinnostunut astronomiasta. Ja kun kerran hän sitten tuli turkulaiseen sakaristoon ja puhui kaikkea muuta

paitsi evankeliumia siellä läsnä oleville ja puhui kaukoputkesta ja taivaanihailemisesta, suntion kerrotaan sitten lopulta saaneen tarpeekseen ja todenneen: ei semsi kaikkee hyöryt funteerat. Näin voi sanoa, että tässä mieheessä oli jotain sellaista etsivää ja kirjaimellisestikin kaukonäköistä, onhan taivaittenkin katsominen jotenkin hyvin luonnonmukaista ja meille ymmärrettävää varsinkin teologeille.

1915-luvun Juho Koskimies oli piispana vuoteen -36, hän oli henkilö, joka toimi täällä pääsääntöisesti yksin. Hänen puolisonsa ei asunut Oulussa ja hänestä voidaan sanoa hyvin kauniisti, että hän osasi saamen kielen varsin hyvin, joku ehkä sanoisi, että täydellisesti. Olen joskus ihmetellyt sitä, että mistä johtuu se, että laajoilla matkoillani hänestä ei saamelaisten keskuudessa paljontaan puhuttu. Ajattelin itse, että eräs syy siihen saattoi olla se, että hän 30-luvulla antoi tuomiokapitulissa suostumuksen siihen, että saamelaisten hautoja saatiin kaivaa ylös ja alistaa valtiovallan tutkimusten kohteeksi. Voi olla, että tässä lienee syy siihen, että hänen nykypäivänsä keskuudessaan nauttiva kiinnostus ei ole kovin korkealla tasolla. Tämä on minun oma tulkintani tilanteesta.

Frosteruksen jälkeen me kohtaamme piispa Mannermaan, joka oli sodan ajan piispa. Ja hänen työtään leimasi sitten vahvasti sodasta selviytyminen ja ehkä kärsimyksenajan muotokuvaa maalaa se, että hän julkaisi tutkimuksen Jobin kirjan olemuksesta.

Vuonna 1943 hiippakunta verhoutui mustaan väriin, piispa Yrjö Wallinmaa vihittiin piispaksi Turun tuomiokirkossa kesäkuussa 1943 ja hänet surmattiin Inarin Laanilassa, vain 19 päivää piispaksi tulonsa jälkeen. Hänestä voisi lyhyen aikakauden johdostakin, siitä huolimatta puhua paljon, mutta totean vain sen, että hän on meidän kirkkomme toinen marttyyri. Ensimmäinen marttyyri on Pyhä Henrik, toinen on Yrjö Wallinmaa. Kerroin tästä myös Paavi Johannes Paavali toiselle, käydessäni Roomassa ja kohtasin Paavin syvälliset katseet. Yrjö Wallinmaan viimeiset sanat olivat: Herra armahda. Läsnä olevat todistajat kertovat, että eivät olleet koskaan nähneet niin ruhjoutunutta vainajaa.

Yrjö Wallinmaan jälkeen hiippakuntamme johtoon tuli Väinö Malmivaara, rakastettu pohjoinen hahmo, jossa herännäisyys oli niin lähellä, että se kosketti sydämiä varmasti kaikkia ja kaukaa. Hänen toiminnassaan ei ollut eroa lestadiolaisten, heränneiden tai muiden kanssa. Hän oli kaulakkain kaikkien kanssa ja tahtoi olla piispa jokaiselle. Tuskin kenenkään silmä oli kuiva silloin kun Väinö Malmivaara vieraili evakko Muonion seurakunnassa ja puhui tekstistään sanoen: *Minä olin koditon ja te otitte minut huoneeseenne. Minä olin alaston ja te vaatetitte minut.* Siinä on myös viesti tämän päivän pakolaisuuden ja turvapaikanhakijoiden ymmärtämiseksi.

Malmivaaran jälkeen me kohtaamme Olavi Heliövaaran. Hän oli henkilö, joka tuli kirkkohallituksesta hiippakuntaamme, kirkkolain syvälinen tuntija ja hallinnon kehittäjä. Henkilönä ystävällinen ja hyvin rakkautellinen hahmo. Josta varmasti jokainen saattoi ajatella, että tuo voisi olla vanha pappani. Täällä Oulun kujilla ja kaduilla hän köpötteli aina vanhuuteensa saakka ja kunnes hän nukkui pois 60-luvulla.

Piispaksi hänen jälkeensä tuli Leonard Pietari Tapaninen, eli LP Tapaninen niin kuin hänestä sanottiin. Vuonna 1963, tasavallan presidentti nimitti hänet tietoisesti vain kahdeksi vuodeksi, vaikka hän oli saavuttanut jo 70 vuoden iän vuonna 63. Hän oli lestadiolainen pappi aikanaan ja vahvasti sitoutunut lestadiolaiseen liikkeeseen, mutta koki elämässään vahvan muutoksen erityisesti 60-luvun alkaessa. Tuolloin hänen oma maailman kuvansa muuttui vahvasti ja hän tarkasti monia asioita elämässään, joita hän oli pitänyt siihen asti itsestään selvytenä. Voidaan todeta sekkin, että ehkä tässä ensimmäistä kertaa, että naispappeuden idut olivat tietyllä tavalla hänessä läsnä, myös ennen hänen kuolemaansa. Hänen poikansa Juhan Tapaninen rovasti, lääkäri Ahvenanmaalta ennen omaa kuolemaansa kirjoitti minulle, että hänen isänsä oli sanonut näin: Tuskinpa se taivaallinen Herra Jeesus on kovin kiinnostunut siitä mitä sukupuolta edustavat ne kädet, jotka hänen ruumiinsa sakramenttia ihmisille jakavat. Jollakin tavalla tämä oli myös lohdullinen sana minulle itselleni hiippakunnan piispan virassa. Ja se, mikä on minulle jäänyt erityisenä testamenttina, hänestä jälkeen on pieni paperilappunen, jonka joskus olen kirjoittanut hänestä ylös

muistiinpanona: Jollemme saa täällä Kristuksen kirkkautta näkyviin, olemme tämän kirkon totisesti turhaan rakentaneet.

Hannes Leinonen tuli piispaksi hänen jälkeensä. Viikkosanomat oli silloin tunnettu sanomalehti Suomessa tai aikakauslehti, joka otsikoi koko aukeaman uutisen: Uusi piispa, vanha suunta. Totta, Hannes Leinonen oli vanhan suunnan piispa, mutta henkilönä ystävällinen, oikeudenmukainen ja tiukasti Raamatun sanaan pitäytyvä. Hänen huumorinsa tunnetaan vielä tänäkin päivänä ja hänen tietty lempeytensä, kun sitä tarvittiin.

Hannes Leinosen jälkeen muistamme jo useimmat varmaan meistä Olavi Rimpiläisen, hiljattain pois siirtyneen. Hänestäkin voidaan sanoa, että hän oli ystävällinen, huumorintajuinen, lempeä, rakastettava vain yksi asia teki hänestä viimeisinä vuosina eristäytyneen, ehkä eri syistäkin eristäytyneen, mutta se ei ollut hänen elämästään koko totuus. Vaan päällimmäisenä on armon evankeliumi, johon hän itse tahtoi myös viimeiseksi tukeutua. Niin rakkaat ystävät ne kaksi viimeistä vuosi kymmentä jäivät sitten tulevien sukupolvien arvioitavaksi.

Lopuksi tahdon todeta, että meidän hiippakuntamme vaakunassa erottuu ylimpänä risti, mutta vaakunan yläreunassa on olemassa myös paikka avaimille ja ne avaimet ovat ristissä. Mitä siis vielä kertoisin kysyjälle, joka kysyy hiippakuntamme erityisluonnetta. Kertoisin sen, että anteeksiantamus on kaiken elämän perusta. Tulevaisuus on Kristuksen. 170-vuotta on kirkon historiassa lyhyt aika. Se on kuitenkin askel kohti sitä aikaa, jolloin rukouksemme: Tulkoon sinun valtakuntasi, toteutuu. Se toteutuu Herramme paluussa. Silloin meiltä kysytään: Olemmeko saaneet täällä Kristuksen kirkkauden näkyviin? Tehtävä jatkuu.

Jumala hiippakuntaamme ja teitä kaikkia runsaasti siunatkoon.